

Betreft Advies Pilot Team Veebescherming I Subsidieregeling KBH I Mobiele schaapskooi

Arnhem, 23 september 2024,

Geacht College,

Hierbij bied ik u namens de Wolvencommissie Gelderland het door ons opgestelde advies aan. Dit advies omvat zowel het plan van aanpak voor de Pilot Team Veebescherming, als de afzonderlijke adviezen over de subsidieregeling voor kuddebeschermingshonden en de inzet van mobiele schaapskooien. Deze voorstellen zijn gericht op het verder versterken van preventieve maatregelen tegen wolvenschade in onze provincie.

Dit advies biedt een solide basis voor verdere beleidsontwikkeling en de subsidieregeling. We benadrukken de noodzaak van zowel financiële ondersteuning als praktische hulp bij de uitvoering van de voorgestelde maatregelen om het draagvlak voor schadepreventie onder dierhouders te vergroten.

Meer middelen en ondersteuning

In afwachting van het nieuwe Interprovinciaal Wolvenplan vindt de Wolvencommissie Gelderland het verstandig om proactief te starten met de driejarige pilot Team Veebescherming. Dit is ter voorbereiding op het mogelijke stopzetten van schadevergoedingen voor slachtoffers van de wolf onder onbeschermd vee. Daarnaast pleit de commissie opnieuw voor ruimere financiële ondersteuning voor professionele dierhouders, aangezien de de-minimisgrens van € 20.000 per drie jaar in sommige gevallen onvoldoende is. Door deze pilot te starten, wordt ervoor gezorgd dat dierhouders over de benodigde middelen en ondersteuning beschikken om hun vee effectief te beschermen.

De wolvencommissie is sinds haar oprichting in 2019 actief in het adviseren van dierhouders en de overheid over effectieve methoden om schade door wolven te voorkomen. Met ingang van juli 2024 zijn onze taken verder uitgebreid met onder meer inwonersparticipatie en advies bij probleemsituaties. Ons werk richt zich op het creëren van en bijdragen aan breed gedragen oplossingen die zowel de veiligheid van gehouden dieren waarborgen als de acceptatie van de wolf in het Nederlandse landschap bevorderen.

Langetermijnwaarde

Bij het opstellen van dit advies hebben wij niet alleen gekeken naar de directe organisatorische en financiële aspecten van de voorgestelde maatregelen, maar ook naar de bredere langetermijnwaarde. Wij willen de aandacht vestigen op het belang van het veranderingsproces in de maatschappelijke mindset. Het opnieuw leren samenleven met de wolf, na 150 jaar afwezigheid, is een proces dat generaties lang impact zal hebben.

Investeringen in preventieve maatregelen, zoals veebeschermende rasters, het Team Veebescherming en kuddebeschermingshonden, zullen op termijn als vanzelfsprekend worden gezien. Dit proces vraagt om maatschappelijke ondersteuning in de beginfase, maar zal op lange termijn resulteren in meer harmonie tussen mens en natuur. Deze aanpak toont niet alleen empathie, maar ook een visie op duurzaam bestuur dat rekening houdt met zowel financiële als menselijke aspecten.

Postadres
Postbus gogo, 6800 GX Arnhem

t [REDACTED]
e wolvencommissie@gelderland.nl

Minder aanvallen, meer draagvlak

Door proactieve maatregelen te nemen, zoals het versterken van preventieve veebescherming en het verbreden van de subsidie voor kuddebeschermingshonden, kan het aantal aanvallen worden verminderd, leren wolven te focussen op hun natuurlijke prooidieren én kan het maatschappelijke draagvlak voor de wolf worden vergroot.

Wij hopen dat u op basis van dit advies de noodzakelijke stappen kunt zetten. Uiteraard zijn wij gaarne bereid dit advies nader toe te lichten.

Met vriendelijke groet,

5 1 2e

Voorzitter Wolvencommissie Gelderland

Advies

Pilot Team Veebescherming
Subsidieregeling kuddebeschermingshonden
Mobiele schaapskooi

september 2024

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1 Pilot Team Veebescherming	5
Module veebeschermend rasteren met de autowinder	11
Rollen betrokken partijen	13
Ketenbesparingen bij investering in de Pilot Team Veebescherming	15
2 Subsidieregeling kuddebeschermingshonden	19
3 Advies mobiele schaapskooi	23
Bijlagen	25
1 Begroting Pilot Team Veebescherming	25
2 Begroting subsidieregeling kuddebeschermingshonden	28
3 Functieprofiel preventie adviseur Wolf Fencing Team België	29
4 Wervingstekst vrijwilligers	30
5 Uitvoering Team Veebescherming	31
6 Wolvencommissie Gelderland	32

Samenvatting

Team Veebescherming

Het doel van de pilot Team Veebescherming is om dierhouders (professioneel en hobbymatig) kosteloos en proactief te ondersteunen – met praktische en technische hulp – bij veebeschermende maatregelen. Dit doet het team door betaalde coördinatie in te zetten voor de hulp van vrijwilligers bij het plaatsen van veebeschermende rasters. In België is dit al drie jaar operationeel en succesvol in het project Wolf Fencing Team Belgium¹.

Wolvencommissie Gelderland ziet de noodzaak van een proactieve handreiking naar dierhouders. Zij stellen daarom voor, naar analogie van ervaringen bij onze zuiderburen in België, een 3-jarige pilot ‘Team Veebescherming’ uit te voeren in Gelderland. Ook in Duitsland werken boeren en natuurorganisaties samen om vee te beschermen tegen de wolf. In de deelstaat Nedersaksen helpt de natuurorganisatie Naturschutzbund Deutschland boeren met het plaatsen van veebeschermende rasters.

Veebeschermend rasteren met de autowinder

De module ‘Veebeschermend rasteren met de autowinder’, onderdeel van de pilot Team Veebescherming, gaat zich richten op het ondersteunen van middelgrote dierhouders in Gelderland bij het plaatsen van verplaatsbare veebeschermende rasters. Agrarische dienstverleners willen met hun autowinder dierhouders helpen hun vee beter te beschermen tijdens het verscharen. Het doel is om kennis en ervaring met deze methode te vergroten en de arbeidslast te verlagen. Veebeschermend rasteren met de autowinder gaat inzicht geven in de kosten en bijdragen aan het ontwikkelen van een duurzaam verdienmodel voor deze aanpak.

Cruciaal voor het succes van het Team is een neutrale profilering, los van natuurorganisaties of provincie. Het team is neutraal ten opzichte van de wolf, de focus ligt op hulpverlening. Het menselijke aspect is belangrijk en vraagt iets van de in te zetten preventieconsulenten en vrijwilligers. Dierhouders hebben al andere uitdagingen in hun beroep en daar komt de wolf nog eens bij. Wij stellen Stichting Landschapsbeheer Gelderland voor als de partij die dit project handen en voeten kan geven voor de komende drie jaar.

Wat de wolvencommissie betreft neemt de provincie Gelderland het voortouw om te leren hoe in Nederland op een proactieve manier veebeschermende middelen ingezet kunnen worden. Niet alleen door middel van subsidies, maar ook met de daadwerkelijke plaatsing. Inzet is het bewerkstelligen van een cultuuromslag in het denken en doen rond de wolf. Dit moet uiteindelijk landelijk navolging krijgen. Dit is in lijn met het recente advies van de Raad voor Dieraangelegenheden² aan het Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur en de Kamerbrief van staatssecretaris Rummenie³.

1 <https://www.wolffencing.be/>

2 <https://www.rda.nl/publicaties/zienswijzen/2024/05/24/samen-leven-met-wolven-in-nederland>

3 https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2024Z12685&did=2024D30923

Subsidieregeling kuddebeschermingshonden

In Gelderland werd ook een pilot gestart met kuddebeschermingshonden (KBH) om gescheperde kuddes te beschermen tegen wolven. De evaluatie van deze pilot toont aan dat KBH effectief zijn in het afweren van wolvenaanvallen, maar hun inzet vereist aanzienlijke aanpassingen van herders en het publiek. Nu de financiering van de pilot afloopt, stelt de wolvencommissie een subsidieregeling voor om in de kosten van aanschaf, begeleiding en jaarlijkse onderhoudskosten van KBH tegemoet te komen. Er is een totaal subsidiebedrag van € 230.400 nodig voor aanschaf en € 170.000 per jaar voor extra beheerkosten in Gelderland.

Mobiele schaapskooi

De inzet van een mobiele schaapskooi, zoals door 't Fryske Gea wordt toegepast, is effectief gebleken in het beschermen van schapen tegen wolvenaanvallen, maar dient altijd gecombineerd te worden met een veebeschermend stroomraster. Dit raster biedt de primaire bescherming tegen wolven, terwijl de mobiele schaapskooi deze bescherming versterkt en bijdraagt aan het dierenwelzijn. De wolvencommissie ziet dat een geschikt veebeschermend raster de basis vormt, met de mobiele schaapskooi als mogelijke aanvullende maatregel. De provincie Gelderland wordt geadviseerd om, als er behoefte is, financiële ondersteuning vanuit de bestaande subsidieregeling te overwegen en om gemeenten te vragen soepel om te gaan met de vergunningseisen.

foto: Wolvencommissie Gelderland

Pilot Team Veebescherming

Op de Veluwe is sinds augustus 2023 een omslag te zien naar een toegenomen aantal aanvallen op gehouden dieren. Dat levert begrijpelijkerwijs veel onrust en zorgen op bij dierhouders en inwoners op de Veluwe en daarbuiten. Daarnaast is het zeer ongewenst dat een roedel wolven nieuw gedrag aanleert dat schapen een gemakkelijker prooi zijn dan reeën, herten en zwijnen.

Normaliter vertonen wolven respect voor goede preventieve maatregelen. Het is van het grootste belang dat dit zo blijft: voor de wolf, voor gehouden vee en voor maatschappelijke acceptatie van dit grote roofdier op de Veluwe. Alleen als we de maatschappelijke onrust rond de wolf verminderen, kunnen mens en wolf respectvol samenleven. Uit ervaringen binnen en buiten Nederland blijkt er een sterke relatie te zijn tussen het aantal schadegevallen en de mate van maatschappelijke onrust, die voortkomt uit gevoelens van angst en woede. Schadepreventie is de sleutel om dit zo veel mogelijk te voorkomen.

Gelderse dierhouders hebben dit jaar al voor bijna € 2 miljoen subsidie aangevraagd voor veebeschermende rasters. Sinds april 2024 kan je in heel Gelderland subsidie krijgen om kwetsbare weidedieren te beschermen tegen wolven.

Ondanks alle inspanningen van de provincie Gelderland op het gebied van financiële regelingen, communicatie en de parttime aanstelling van wolvenconsulenten is de deelname aan de regelingen - en daarmee samenhangend het treffen van preventieve maatregelen - beperkt (informatie uit Advies Wolvencommissie Gelderland okt 2023). Een in opdracht van de Wolvencommissie Gelderland uitgevoerd onderzoek naar het beschermingsniveau van landbouwhuisdieren⁴ laat zien dat de preventie zich beperkt tot 3,5% van het totaal.

ARK Rewilding Nederland initieerden daarom naar analogie van ervaringen bij onze zuiderburen in België de pilot 'Team Veebescherming'. De Wolvencommissie Gelderland heeft het voorstel van ARK in juli aangenomen en verder uitgewerkt.

Succesvol voorbeeld 'Wolf Fencing Team Belgium'

In 2018 verscheen de eerste wolf in België. Net als in Nederland, waren de Vlaamse overheden voorbereid met een Wolvenplan. Vertrekpunt van dat plan: 'De wolf hoort erbij. Hoe gaan we met hem samenleven?'. In het opgerichte Wolvenplatform namen alle direct belanghebbenden plaats: het faunabeheer, de landbouw, de natuurorganisaties en overheden. Daar werden de natuurorganisaties (WWF België, Natagora en Natuurpunt) de vraag voorgelegd welke rol hen paste. Zij kozen voor het uitwerken van preventiemaatregelen. Er werd overheidsbudget vrijgemaakt voor subsidie voor preventieve maatregelen en in eerste instantie gefocust op de regio waar de wolf rond liep. Daar bevonden zich 2.000 dierhouders, professioneel en niet-professioneel.

Al gauw werd in de praktijk duidelijk dat een subsidieregeling alleen niet volstond. Er bleek vooral ook expertise nodig: ervaren mensen die kennis hebben over deugdelijke rasters, hoe deze goed te plaatsen – ook in het geval van slootjes en oneffenheden in het terrein - die maatregelen helpen uitvoeren, tips geven over het benodigde materiaal, maar bijvoorbeeld ook ondersteunen bij het

4 Schapen en geiten bescherming in wolvengebied van Gelderland

foto: Wolf Fencing Team Belgium

aanvragen van een subsidie. Een entiteit bovendien, die niet deelneemt aan de polemiek en het debat rond de wolf. Want of je nou voor of tegen de wolf bent, feit is dat hij er is en dat dierhouders een constructieve oplossing nodig hebben. Er werd om die reden gekozen voor het oprichten van ‘Wolf Fencing Team Belgium’.

In drie jaar tijd is Wolf Fencing Team Belgium gegroeid tot een zelfstandige, gerenommeerde organisatie met vier door de Belgische overheid en partners betaalde fulltime krachten en 260 vrijwilligers (waarvan 25 de harde kern vormen). De organisatie groeit nog steeds en de bedoeling is dat elke regio waar zich wolvenroedels bevinden een eigen professionele preventieconsulent krijgt.

Ook in Duitsland werkt een vergelijkbaar model succesvol, waar natuurorganisaties boeren helpen met het plaatsen van veebeschermende rasters. Dit model heeft geleid tot een effectieve samenwerking en kan de polarisatie in Nederland rond het wolvenvraagstuk verminderen. Zowel in België als in Duitsland merken de teams dat veehouders zich ondersteund voelen en – tijdens het samenwerken in het veld – er een zinvolle dialoog ontstaat.

De Wolvencommissie Gelderland adviseert dit goed werkende voorbeeld navolging te geven in Gelderland. Een in te stellen Team Veebescherming kan daarbij zijn voordeel doen met de geleerde praktijklessen in België en Duitsland en daarnaast een groeimodel zijn in het opschalen naar nationaal niveau.

Structuur en coördinatie Team Veebescherming 2025 t/m 2027

Doel Team

Dierhouders (professioneel en hobbymatig) kosteloos en proactief ondersteunen – met praktische en technische hulp – bij veebeschermende maatregelen tegen wolven. Dit doet het team door betaalde coördinatie in te zetten voor de hulp van vrijwilligers bij het plaatsen van veebeschermende rasters.

Een neutrale partij

Cruciaal voor het succes van het Team is haar neutrale profilering: ‘Wij hebben geen mening over de wolf, wij komen je helpen’. Ook het menselijke aspect, het luisterende oor is belangrijk en vraagt iets van de in te zetten preventieconsulenten en vrijwilligers. Dierhouders hebben vaak al andere uitdagingen in hun beroep en daar komt de wolf nog eens bij. Een pro-wolf sentiment van consulenten moet worden vermeden.

Professionaliteit is key

Het team 100% op vrijwilligers laten rusten is onmogelijk. Er is continuïteit nodig en bovendien verwachten dierhouders – terecht - professionaliteit. De preventieconsulenten (zie functieomschrijving in de bijlage) moeten daarom betaald worden, kundig, vaardig en empathisch zijn. Liefst zijn ervaringen van dierhouders met de consulent en de maatregelen positief en gaat er op die manier goede PR rond onder dierhouders. De preventieconsulenten zijn bovendien vertrouwd met én in de regio en hebben een groot netwerk daar. Ook moeten de consulenten technisch goed onderlegd zijn. Sommige situaties zijn niet gemakkelijk om veebeschermend te maken (greppels, wildwallen, sloten), daar komt ervaring bij kijken.

In Nederland zijn er verschillende initiatieven zoals Wolf Fencing Zuid Nederland, Wolf-Fencing Team Nederland, en Werkgroep Wolf Nederland, die met vrijwilligers proberen vee te beschermen tegen de wolf. Deze organisaties hebben echter moeite gehad om subsidie van de overheid te verkrijgen. Er is dringend behoefte aan coördinatie en samenwerking om alle inspanningen te versterken. Team Veebescherming streeft naar een samenwerking met deze groepen om de bescherming van vee te verbeteren.

Maar juist ook vrijwilligers zijn cruciaal om het doel te bereiken. Zij ondersteunen bij praktische werkzaamheden en zorgen – bewust en onbewust - voor communicatie in de regio. Op verjaardagen, in de kroeg en het verenigingsleven: in sociale netwerken moet helder en eenduidig de boodschap verspreid worden dat de wolf er nu eenmaal is, niet meer zal vertrekken en dat je daarom je vee maar beter kan beschermen. De vrijwilligers worden goed getraind en met teambuilding activiteiten betrokken bij elkaar en de organisatie.

Samenvattend: om dit initiatief te doen slagen is het cruciaal dat het vanaf het allereerste moment staat als een huis: betrouwbaar, professioneel en technisch zeer sterk.

Organisatievorm

Stichting Landschapsbeheer Gelderland (SLG) is de ideale partij om de pilot Team Veebescherming uit te voeren, vanwege hun uitgebreide ervaring en expertise in het beheer en behoud van natuur en landschap. Als ideële organisatie zet SLG zich in voor het cultuurlandschap in Gelderland. Hun kennis van de regionale biodiversiteit, gecombineerd met hun nauwe samenwerking met lokale boeren, natuurorganisaties en gemeenschappen, maakt hen geschikt om een effectieve en projectmatige aanpak voor deze pilot te ontwikkelen en implementeren.

SLG heeft bewezen succesvol te zijn in het mobiliseren van burgers voor landschapszorg en

biodiversiteit, ondersteund door maar liefst 524 vrijwilligersgroepen. De wolvencommissie heeft alle vertrouwen in hun vermogen om de pilot succesvol te realiseren.

De commissie adviseert het project voor drie jaar bij SLG onder te brengen. Tot nu toe geeft de politiek aan beschermende maatregelen een eigen verantwoordelijkheid van dierhouders te vinden, vooral wat betreft de factor arbeid. Een tijdelijk model maakt vanaf het begin duidelijk dat opschaling naar nationaal niveau wenselijk en nodig is. Welke organisatievorm het best past bij de opgeschaalde versie van het initiatief (Landelijk Coördinatiepunt Wolf, Bureau Wolvenzaken, Stichting Veebescherming, of iets onder een bestaande organisatie) is iets dat de provincie Gelderland, LVVN en BIJ12 – na de eerste ervaringen van deze Gelderse pilot – moeten bespreken. Stichting Landschapsbeheer is in alle twaalf provincies vertegenwoordigd, dus via die route kan er snel worden opgeschaald.

Een aantal taken die het Belgische voorbeeld Wolf Fencing Team Belgium uitvoert, worden nu al op adequate wijze door de provincie, in samenwerking met de wolvencommissie, uitgevoerd (zoals het leveren van noodsets, het aansturen van consultants en het afhandelen van adviesvragen). Daarom kiezen we voor een Team dat nauw aansluit bij de huidige werkwijze, maar deze opschaaft (meer fte voor preventieconsultanten) en uitbreidt (betrokkenheid van vrijwilligers).

Wat voegt Team Veebescherming toe aan de huidige ondersteuning van de wolvenconsultanten? Op dit moment coördineert de Wolvencommissie Gelderland aanvragen voor de uitgifte van noodsets en de inzet van minimaal 0,4 fte aan wolvenconsultanten. De vier wolvenconsultanten zijn ieder op afroep maximaal een dag per week beschikbaar, geven – op verzoek van dierhouders -advies op locatie en bieden hulp bij de aanvraag van subsidie.

Wat voegt de aanpak van Team Veebescherming toe?

1. Omslag in denken, van advies naar uitvoering en oplossing
 - a. Van het geven van advies naar het daadwerkelijk assisteren van dierhouders bij plaatsing van een veebeschermend raster (leveren van 'handjes').
 - b. Hulp bij de subsidieaanvraag wordt verbreed naar het assisteren bij al het papierwerk (o.a. offertes) en aanvraag van materiaal.
 - c. Creatieve oplossingen creëren los van ambtelijke kaders.
2. Een tijdelijke, forse opschaling van de inzet van preventieconsultanten naar in totaal 2,2 fte; 1 fte voor de Veluwe, 0,6 voor de Achterhoek en 0,6 voor het Rivierengebied. In België verzorgt een preventieconsultant (1 fte) gemiddeld 1 plaatsing per week, is 2 dagen per week bezig met aanpassingswerken, plaatst noodsets in acute gevallen en voert adviesgesprekken.
3. Het werven, trainen en coördineren van een groep van uiteindelijk 70 vrijwilligers, die noodsets bezorgen en de preventieconsultanten in het veld helpen met plaatsing. Van enkel uitleen gaat het in de nieuwe situatie over naar hulp bij plaatsing. De inzet van vrijwilligers vergroot het aantal te ondersteunen dierhouders aanzienlijk.
4. In België blijken de vrijwilligers een belangrijke en neutrale ambassadeur voor het nemen van veebeschermende maatregelen binnen de gemeenschap in het landelijk gebied.
5. Het is een tijdelijke opschaling op Gelders niveau. In deze drie jaar moet op landelijk niveau lobby en overleg plaatsvinden door de provincie Gelderland en het Ministerie van LVVN over landelijke coördinatie en financiering van het Team.

Werkzaamheden Team

- Reactief benaderen van dierhouders over veebeschermende maatregelen door betaalde preventieconsulenten
- Adviseren op het vlak van veebeschermende maatregelen (per mail, telefoon, advies/ controlebezoek)
- Het werven en trainen van vrijwilligers en preventieconsulenten
- Ondersteuning met het kundig plaatsen van rasters door betaalde en vrijwillige krachten
- Het brengen en plaatsen van noodsets
- Rastercontroles als een dierhouder zelf rasters geplaatst heeft
- Advies bij de inzet van kuddebeschermingshonden
- Informatie op het vlak van subsidieverlening (wat zijn mogelijkheden, hoe vraag je aan)
- Tips op het vlak van materiaalkeuze en offertes-aanvragen
- Voorlichting geven over veebeschermende maatregelen, o.a.:
 - Website
 - Bijeenkomsten
 - Drukwerk
 - Social media
 - Doe-het-zelf video's
- Woordvoering over veebeschermende maatregelen in de media
- Communicatie over bescherming van vee via een website, instructiefilmpjes en media
- Teambuilding activiteiten, educatie m.b.t. maatregelen
- Adviesverlening naar beleidsmakers voor verbeteringen van normen en subsidies
- Oplossingen creëren voor technische uitdagingen van veebeschermende maatregelen

Organisatie, taken en rollen Team

De coördinatie van het Team is primair in handen van twee personen:

- Coördinator Team Veebescherming
- Coördinator vrijwilligers
- Vanuit SLG is ondersteuning voor projectmanagement en communicatie beschikbaar

De opstartfase (van ongeveer 6 maanden) vraagt intensievere ondersteuning vanuit de provincie en de wolvencommissie. SLG zal ondersteunen bij taken als het werven en trainen van vrijwilligers, het stroomlijnen van de werkverdeling tussen preventieconsulenten, vrijwilligers en meldpunt, het maken van benodigde communicatiemiddelen, etc.

foto: 5.1.2e

Verwacht aantal te ondersteunen dierhouders (2025 t/m 2027)

	Fte consulenten	Aantal vrijwilligers	Verwacht aantal plaatsingen rasters	Verwacht aantal adviesgesprekken/checks plaatsing
2025	2,2	30	138	250
2026	2,2	50	184	275
2027				
totaal			460	750

De verwachtingen hierboven zijn gebaseerd op de ervaringen van Wolf Fencing Team Belgium en het aantal dierhouders dat zij in de afgelopen jaren hebben kunnen helpen. Natuurlijk zijn deze cijfers slechts een indicatie en bieden ze geen garanties. Voor de Gelderse situatie geldt dat de huidige wolvenconsulenten al vertrouwd zijn met het werk (snelle opstart), maar nog niet met het samenwerken met vrijwilligers. Daarnaast gaat het in België om veel plaatsen waar slechts een paar schapen staan. Over de Gelderse situatie weten we wat dat betreft niet genoeg. Als het Team een jaar op de rit is, kunnen we een beter onderbouwde prognose maken.

In de eerste drie jaar kan het overgrote deel van de schapen- en geitenhouders op de Veluwe ontzorgd worden door het Team. Echter, om op Gelderse schaal goede ondersteuning te bieden, is een grotere inspanning nodig. Voor de schapenhouderij in heel Gelderland zijn 385 schapenhouderijen (hoofdtak) bekend en 958 agrarische bedrijven met schapen (zijtak). Van de ruim 18.000 bedrijfsmatig gehouden en geregistreerde paarden en pony's in Gelderland (CBS, cijfers over 2021), gaat het over ruim 5.800 pony's en 3.800 paarden jonger dan drie jaar. Wanneer meer paarden- en runddierhouders het Team willen inschakelen om hun omheiningen veebeschermend te maken, betekent dit meer werk. De weides van paarden en runderen zijn substantieel groter.

Deze driejarige regeling moet dan ook gezien worden als een pilot waarin we leren welke werkwijze het meest efficiënt en effectief is. Provincie Gelderland pakt daartoe de handschoenen op en gebruikt die drie jaar om dergelijke ondersteuning naar landelijk niveau op te schalen.

Communicatie en media

De website www.wolffencing.be speelt een centrale rol in de communicatie over preventieve maatregelen en de coördinatie van advies en terreinwerk.

Alle communicatie-uitingen worden door de provincie Gelderland gefiatteerd. De toon van communicatie komt hierbij heel nauw: het Team Veebescherming is niet anti-wolf en niet pro-wolf, het dier is een gegeven en het nemen van beschermende maatregelen een noodzakelijk feit.

Doordat Team Veebescherming een deel van de communicatie op zich neemt of overneemt, zal er bij de provincie een kostenbesparing optreden op de post communicatie. Wanneer Team Veebescherming deze taken uitvoert, hoeft de provincie hier minder in te investeren.

Module veebeschermend rasteren met de autowinder

Pilot Team Veebescherming richt zich primair op het voorkomen van wolvenschade in Gelderland. Het plaatsen van veebeschermende rasters vormt een belangrijke pijler in deze aanpak. Momenteel voldoet slechts een deel van de dierhouders aan de veebeschermende normen, mede door de complexiteit en tijdsinvestering die vereist is voor het plaatsen van stroomrasters van minimaal 5 draden en 120 cm hoogte.

De inzet van vrijwilligers richt zich op de plaatsing van vaste rasters. De module 'Veebeschermend rasteren met de autowinder' focust op verplaatsbare rasters, speciaal voor middelgrote weidebedrijven die hun dieren 's winters regelmatig verplaatsen en niet in aanmerking komen voor de subsidie van de autowinder (100+ dieren).

De reguliere regeling voor veebeschermende rasters is beschikbaar voor alle veehouders, maar voor veehouders met minder dan 100 dieren is deze niet ruim genoeg om een quad en autowinder mee te kunnen financieren. De module 'Veebeschermend rasteren met de autowinder' is complementair aan de inzet van vrijwilligers voor het plaatsen van vaste rasters.

De Wolvencommissie Gelderland ziet, samen met enkele schapenhouders, mogelijkheden om de middelgrote weidebedrijven te helpen door middel van inzet van de autowinder: een 5- of 6-draadsoprolsysteem dat met behulp van een quad wordt geplaatst. Het idee is dat agrarische dienstverleners, die beschikken over een quad en een autowinder, deze apparatuur gaan inzetten bij collega-schapenhouders.

In deze module zullen vier agrarische dienstverleners, gevestigd in 't Harde, Nijbroek, Vorden en Ermelo, in hun omgeving verplaatsbare rasters plaatsen bij middelgrote dierhouders (40+ dieren) gedurende met name de winterperiode. De ervaringen van zowel de dienstverleners als de schapenhouders zullen uitgebreid worden gecommuniceerd. Naar verwachting zal dit bijdragen aan een groter draagvlak voor het gebruik van veebeschermende rasters en de toepassing van de autowinder. Bovendien zal de pilot inzicht geven in de daadwerkelijke kosten van het rasteren met de autowinder.

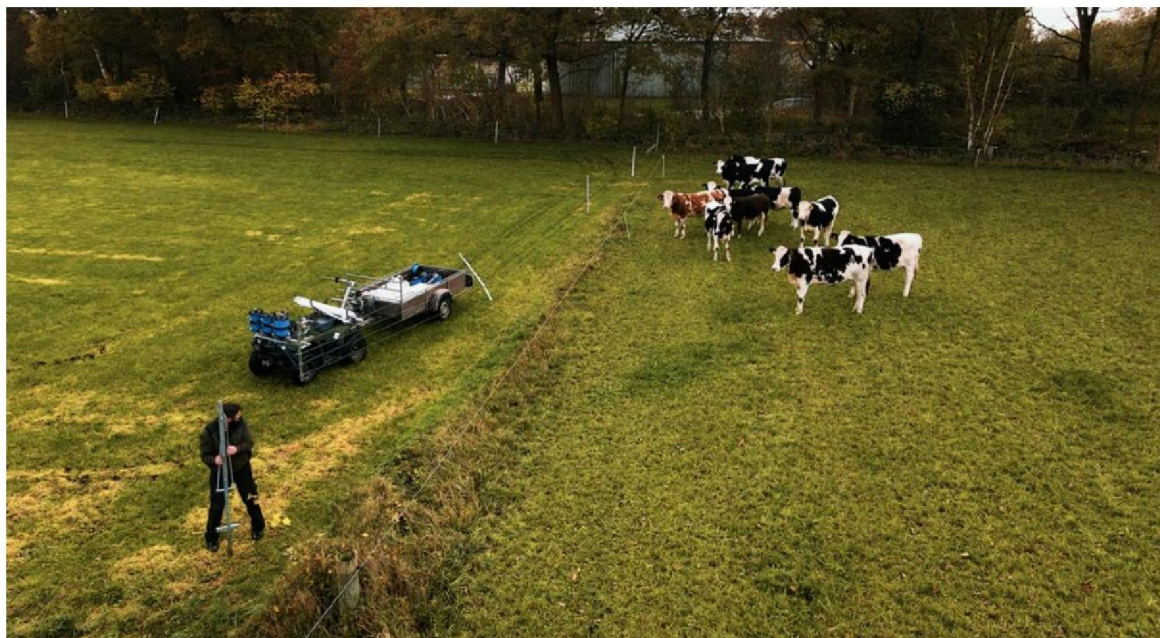

foto: Wolvencommissie Gelderland

Met ondersteuning van LTO Noord wordt in het najaar van 2024 het plan verder uitgewerkt om tijdens de looptijd van de pilot (juni 2025 - 2028) te experimenteren met deze dienstverlening en de kosten van het rasteren in kaart te brengen.

Doelgroep

De primaire doelgroep bestaat uit semiprofessionele dierhouders met 40 – 100 dieren.

Jaar 1: Focus op schapenhouderij.

Jaar 2: Uitbreiding naar andere diersoorten, zoals vlees-/zoogkoeien en jongvee.

Voor de groep van 100+ dierhouders is 'de markt' in Gelderland beperkt, er zijn niet veel grote bedrijven. Ook omdat zij al in aanmerking komen voor subsidie voor de aanschaf van de autowinder. Voor hobbymatige dierhouders wil de wolvencommissie de factor arbeid niet via deze route vergoeden.

Doelstellingen

Het project heeft als doel de kennis en ervaring van dierhouders, met name schapenhouders in Gelderland, te vergroten met verplaatsbare veebeschermende rasters en de plaatsing daarvan met de autowinder. Dit draagt bij aan de ambitie van de Wolvencommissie Gelderland en de provincie om meer dierhouders te stimuleren om veebeschermende rasters te plaatsen en om de drempel van de extra arbeid te verlagen.

Resultaten

De verwachte resultaten van het project zijn:

1. Het ontlasten van dierhouders door het plaatsen van rasters met de autowinder door agrarische dienstverleners, en daarmee een positieve ervaring creëren.
2. Dierhouders in Gelderland hebben ervaring met en kennis van het plaatsen van veebeschermende rasters met behulp van de autowinder.
3. Agrarische dienstverleners krijgen inzicht in de kosten en de betalingsbereidheid van schapenhouders voor het rasteren met behulp van de autowinder.
4. Na drie jaar is er sprake van een sluitend verdienmodel.
5. Een toename van de semiprofessionele dierhouders in Gelderland die gebruikmaken van verplaatsbare veebeschermende rasters.

Haalbaarheidsstudie

De wolvencommissie is bereid innovatie te ondersteunen, maar ziet samen met de provincie slechts mogelijkheden voor het financieren van een tijdelijke financieringsbehoefte. Het is essentieel dat er zicht is op een sluitend verdienmodel waarbij het systeem zichzelf na enkele jaren kan onderhouden. Een 100% subsidie voor de plaatsing door agrarische dienstverleners is niet realistisch. Een deel van de (arbeids)kosten moet in een afbouwscenario door de deelnemende dierhouders worden bekostigd. Deze vorm moet nog worden uitgewerkt. Als het rasteren na afloop van de pilot stopt, is het niet toekomstbestendig.

Kostenraming

In het najaar van 2024 wordt een definitieve kosteninschatting gemaakt. Uitgangspunt is een afbouwscenario gedurende de looptijd van de pilot (3 jaar).

Rollen betrokken partijen

Provincie Gelderland

Primaire opdrachtgever: De provincie Gelderland heeft de leiding in de pilot en is verantwoordelijk voor de initiëring en uitvoering van het Team Veebescherming. De provincie bepaalt waar de nadruk komt te liggen in de aanpak, zoals bij de inzet van veebeschermende middelen tegen de wolf.

Voortrekker: Gelderland heeft de taak om binnen de pilot te experimenteren met en te leren van nieuwe methoden, zoals subsidies en het daadwerkelijk plaatsen van beschermingsmiddelen. Ze streeft naar een cultuuromslag in de manier waarop in Nederland wordt omgegaan met de bescherming van vee tegen wolven.

Landelijke impact: De ervaring en kennis die in Gelderland wordt opgedaan, is bedoeld om op termijn landelijk te worden uitgerold, in samenwerking met andere provincies en het ministerie.

Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN)

Strategische partner en mede-opdrachtgever: Hoewel de provincie Gelderland de primaire opdrachtgever is, heeft het ministerie bredere ambities en zou het idealiter als gelijkwaardige partner (50/50) kunnen optreden in de opdrachtverlening. Dit betekent dat het ministerie ook een rol speelt in de besluitvorming en deelneemt aan de stuurgroep.

Nationale coördinatie en financiering: Het ministerie heeft een verantwoordelijkheid om de bevindingen en resultaten van de pilot op provinciaal niveau te vertalen naar een landelijke aanpak. Dit vraagt om een lobby en overleg op nationaal niveau gedurende de looptijd van de pilot.

Richtinggevende speler: Het ministerie volgt hiermee het advies van de Raad voor Dieraangelegenheden en heeft in de Kamerbrief van staatsecretaris Rummenie aangegeven open te staan voor een meer proactieve, landelijke coördinatie van de bescherming van vee tegen wolven.

foto: 512e

Wolvencommissie Gelderland

De Wolvencommissie biedt een brede maatschappelijke betrokkenheid, doordat ze een divers spectrum van belanghebbenden vertegenwoordigt, zoals veehouders, natuurbeschermers en inwoners. Door als klankbord te fungeren, kan de commissie zowel gevraagd als ongevraagd advies geven over de voortgang en uitvoering van het project. De rol van de Wolvencommissie is verbonden aan de vergaderingen, waar updates van het Team Veebescherming een terugkerend agendapunt vormen. Daarnaast kan de commissie op incidentele basis extra advies uitbrengen.

Stichting Landschapsbeheer Gelderland (SLG)

SLG fungeert als projectleider van de pilot. De organisatie heeft ervaring met burgerbetrokkenheid bij landschapszorg en kan deze expertise inzetten om agrariërs en vrijwilligers actief te betrekken bij de bescherming van vee.

ARK

Initiatiefnemer en aanjager van de pilot Team Veebescherming. Verder is ARK één van de financiers achter deze driejarige pilot.

LTO Noord

LTO Noord is de belangenvereniging van boeren en tuinders en betrokken bij de module veebeschermend rasteren met autowinder. LTO helpt agrariërs met ondernemerschap, innovatie en duurzaamheid. Ze zijn een schakel tussen ondernemers, overheid, samenleving, ketenpartijen en maatschappelijke organisaties.

Bestaande vrijwilligersinitiatieven

De pilot staat open voor samenwerking met bestaande initiatieven die zich inzetten voor het veebeschermend maken van weilanden. Om samen tot een effectieve aanpak te komen, nodigt Team Veebescherming partijen met relevante kennis en kunde uit om zich als vrijwilliger aan te sluiten bij de pilot. Het initiatief staat open voor iedereen die een bijdrage wil leveren aan dit belangrijke werk.

(Co-)financiers en andere belanghebbenden

Organisaties die belang hebben bij veebescherming worden uitgenodigd om gezamenlijk te (co-)financieren. Dit zorgt voor gedeelde verantwoordelijkheid en betrokkenheid bij de pilot. De provincie en LVVN dragen gezamenlijk de grootste financiële last.

Alle betrokken partijen, inclusief de co-financiers, hebben zitting in een stuurgroep die dient als platform voor gezamenlijke besluitvorming. Deze groep bewaakt de koers van het project en zorgt ervoor dat de belangen van alle partijen worden gewaarborgd.

De aanpak biedt ruimte voor intensieve samenwerking tussen zowel lokale als landelijke partijen. De provincie neemt de leidende rol in de uitvoering van het project, terwijl het ministerie strategisch betrokken blijft voor de landelijke opschaling. De overige partijen fungeren als klankbord of uitvoerder, waardoor hun belangen worden meegenomen in de besluitvorming. Deze gelaagde structuur versterkt de samenwerking en vergroot de kans op succes, zowel op regionaal als nationaal niveau.

foto: Wolvencommissie Gelderland

Ketenbesparingen bij investering in de Pilot Team Veebescherming

Verwachte stijging in het aantal schades

Voor het totaaloverzicht van de kosten voor deze pilot wordt verwezen naar de bijgevoegde bijlage 1. Om de ketenbesparingen inzichtelijk te maken, zijn drie scenario's geanalyseerd waarin de wolvenpopulatie en de bijbehorende schades met respectievelijk 30%, 50%, en 75% toenemen. De 30% stijging is gebaseerd op een studie over de ontwikkeling en verspreiding van de Nederlandse wolvenpopulatie, en vertegenwoordigt de gemiddelde groei in West-Europa. Aangezien de wolvencommissie de groei van de wolvenpopulatie en de schades niet exact kan voorspellen, zijn deze scenario's opgesteld om verschillende mogelijke uitkomsten te evalueren.

Verschillende factoren beïnvloeden de groei van de wolvenpopulatie en het aantal schadegevallen. Er is een correlatie tussen het aantal wolventerritoria en het aantal schadegevallen, tot het moment dat preventieve maatregelen verplicht worden voor schadevergoeding. Tot dat moment zullen het aantal territoria en wolven min of meer synchroon stijgen met het aantal schadegevallen.

Collectieve bescherming van vee is daarbij cruciaal. Als slechts één weiland beschermd is, terwijl de omliggende weilanden onbeschermd blijven, zal het aantal schadegevallen minder snel afnemen. Zodra er echter een kritische massa in veebescherming is bereikt, ontstaat een kantelpunt waarna het aantal schadegevallen sneller zal dalen. Zowel de overheid als veehouders moeten echter aanzienlijk investeren om deze daling te realiseren, waarbij ook rekening moet worden gehouden met de sociaal-culturele identiteit van de betrokkenen.

Een remmende factor op de groei van de wolvenpopulatie is de beschikbaarheid van wilde prooien en territoriale concurrentie. Dit gebeurt alleen als landbouwhuisdieren deugdelijk beschermd staan. De Veluwe bereikt op een bepaald moment zijn maximale capaciteit voor het aantal wolventerritoria. De vraag blijft hoeveel roedels er uiteindelijk in Gelderland kunnen worden gehuisvest.

Door het opzetten van Pilot Team Veebescherming wordt verwacht dat het aantal schadegevallen in ieder geval met 20% zal dalen. De ervaringen in België na zes jaar geven een daling van 48% in aanvallen en 65% in gedode dieren per wolf weer. De geschatte besparingen variëren van € 682.980 tot € 798.051 over drie jaar, afhankelijk van de mate van groei in populatie en schades. Deze besparingen omvatten lagere schadevergoedingen, verminderde kosten voor taxatie, DNA-analyse en personeelskosten. Het verwachte succes van de pilot rechtvaardigt daarmee de investering, zowel financieel als maatschappelijk.

Ketenbesparingen	besparing	jaar 1		jaar 2		jaar 3		totaal jaar 1 - 3	
		wolven- schade	besparing	wolven- schade	besparing	wolven- schade	besparing		besparing
Daling aantal schadevergoedingen verloren dieren bij scenario +30%	20%	€ 102.461	€ 20.492	€ 133.199	€ 26.640	€ 173.159	€ 34.632		€ 81.764
Daling aantal schadevergoedingen verloren dieren bij scenario +50%	20%	€ 118.224	€ 23.645	€ 153.691	€ 30.738	€ 199.799	€ 39.960		€ 94.343
Daling aantal schadevergoedingen verloren dieren bij scenario +75%	20%	€ 137.928	€ 27.586	€ 179.307	€ 35.861	€ 233.099	€ 46.620		€ 110.067
Kostenbesparing uitvoering BIJ12: personeel / taxatie / DNA bij scenario +30%	20%		€ 22.628		€ 29.417		€ 38.242		€ 90.286
Kostenbesparing uitvoering BIJ12: personeel / taxatie / DNA bij scenario +50%	20%		€ 26.109		€ 39.164		€ 58.746		€ 124.020
Kostenbesparing uitvoering BIJ12: personeel / taxatie / DNA bij scenario +75%	20%		€ 30.461		€ 53.307		€ 93.287		€ 177.054
Besparing huidige communicatie	60%	€ 55.260	€ 33.156	€ 43.922	€ 26.353	€ 39.035	€ 23.421	€ 138.217	€ 82.930
Besparing projectondersteuning provincie	60%	€ 60.000	€ 36.000	€ 60.000	€ 36.000	€ 60.000	€ 36.000	€ 180.000	€ 108.000
Besparing provincie inzet wolvenconsulenten			€ 100.000		€ 100.000		€ 100.000		€ 300.000
Besparing provincie beschikbaarstellen noodsets			€ 20.000						€ 20.000
Uren boswachters en andere stakeholders	PM								PM
Onschatbaar verlies van vee / emotionele schade	PM								PM
TOTAAL KETENBESPARINGEN +30%			€ 232.276		€ 218.410		€ 232.294		€ 682.980
TOTAAL KETENBESPARINGEN +50%			€ 238.910		€ 232.256		€ 258.127		€ 729.293
TOTAAL KETENBESPARINGEN +75%			€ 247.203		€ 251.521		€ 299.327		€ 798.051

Cijfers bronbestand bevestigde wolvenschade*		Factor t.o.v. jaar nul	Hoeveel aanvallen in Gelderland	Totaal aantal dode slachtoffers Gelderland	Hoe hoog is het uitgekeerde schadebedrag
	2023	werkelijk	116	301	€ 78.816,10
	2024 tot juli*	werkelijk	175	493	€ 6.865,20
JAAR 1	toename schadegevallen	30%	151	391	€ 102.460,93
		50%	174	452	€ 118.224,15
		75%	203	527	€ 137.928,18
JAAR 2	toename schadegevallen	30%	196	509	€ 133.199,21
		50%	261	677	€ 153.691,40
		75%	355	922	€ 179.306,63
JAAR 3	toename schadegevallen	30%	255	661	€ 173.158,97
		50%	392	1016	€ 199.798,81
		75%	622	1613	€ 233.098,62

*Bron: [Bij12 Wolvenschade](#) en aanvullende bronnen.

** schadebedragen zijn in 2024 voor een deel nog niet uitbetaald.

Niet meegerekend zijn kostenposten zoals:

- Uren van boswachters en andere stakeholders
- Emotionele schade door verlies van vee

Voor de ketenbesparing in de kosten van BIJ12 is gerekend met een geschat bedrag van € 750. Dit bedrag per schadegeval is opgebouwd uit:

1. Kostenbesparing uitvoering taxatiebureau
2. Kostenbesparing uitvoering DNA-analyse
3. Kostenbesparing personeelskosten
4. **5.1.2e** voor meerwerk zoals de open-eind situaties / inflatiecijfer

Individubepaling via DNA lijkt geen directe kostenbesparing op te leveren, omdat dit door BIJ12 onder monitoring valt en niet direct onder schade. Minder schadegevallen betekent echter ook hier substantieel lagere onderzoekskosten.

Langetermijnwaarde van investeringen in de Pilot Team Veebescherming

Indien de pilot een reductie van 20% in schadegevallen bereikt, wordt de investering zowel financieel als maatschappelijk gerechtvaardigd. De Wolvencommissie Gelderland wil echter ook de aandacht vestigen op de bredere, langetermijnwaarde van investeringen in de pilot Team Veebescherming.

Hoewel financiële overwegingen zwaar wegen bij de besluitvorming, is het cruciaal te erkennen dat de waarde van deze investeringen verder reikt dan de organisatiekosten, veebeschermende rasters en andere preventieve maatregelen. Het veranderingsproces in de maatschappelijke mindset is een investering die generaties lang meegaat. Na 150 jaar afwezigheid van de wolf is de kennis over het samenleven met dit dier grotendeels verloren gegaan. Het zal tijd kosten voordat veebeschermende rasters, net als in andere Europese landen, weer als een normaal onderdeel van het houden van vee en het beschermen van eigendommen tegen predatoren worden gezien. In het begin ondersteunt de maatschappij dit, maar na verloop van tijd wordt het weer vanzelfsprekend dat een deugdelijke omheining simpelweg bij de kosten van een dierhouder hoort.

Daarnaast zijn de vermeden kosten op lange termijn aanzienlijk. Minder schade-uitkeringen, lagere kosten voor taxaties en DNA-tests en minder overleg- en communicatie-uren van betrokken

(overheids)stakeholders na een wolvenaanval, maken dat deze investering financieel rendeert. Het is essentieel om deze vermeden kosten expliciet mee te nemen in de besluitvorming, aangezien ze de initiële investering rechtvaardigen en op lange termijn zelfs overtreffen. Bovendien is emotionele schade, zoals het verlies van een geliefd huisdier, moeilijk in geld uit te drukken, maar heeft het een grote impact op de betrokkenen. Door deze schade serieus te nemen en in de overwegingen mee te nemen, toont de provincie niet alleen empathie, maar ook visie op een verantwoord bestuur dat rekening houdt met zowel financiële als menselijke aspecten.

De commissie adviseert daarom om bij de besluitvorming zowel de financiële, maatschappelijke als emotionele waarde van deze inspanningen in overweging te nemen. Het behoud van natuur en de implementatie van preventieve maatregelen zijn geen tijdelijke kostenposten, maar strategische investeringen in een duurzame toekomst waarin mens en natuur in harmonie kunnen samenleven.

Forse investering, gedeelde kosten

Het drie jaar instellen van een Team kost significant geld, daar kunnen we niet omheen. Echter, de huidige financiële en maatschappelijke kosten door het gebrek aan deugdelijke veebeschermende maatregelen zijn ook aanzienlijk.

In de landen waar al langer ervaring is met grote roofdieren blijkt dat investeringen vanuit de overheid in bescherming tegen predatoren, door middel van hulp, voorlichting, materialen en subsidies, essentieel blijven, ondanks dat het aantal schadegevallen niet altijd proportioneel daalt met de hoogte van deze investeringen. De relatie tussen investeringen en resultaten is complex en niet altijd direct zichtbaar, wat betekent dat andere factoren zoals lokale omstandigheden en de acceptatie door dierhouders ook een belangrijke rol spelen.

Hoewel het aantal schadegevallen niet lineair afneemt met de mate van investering, kunnen de kosten van deze maatregelen niet eenvoudig tegen elkaar worden weggestreept. Overheidsinvesteringen zijn cruciaal om een basisniveau van bescherming te bieden en om ervoor te zorgen dat dierhouders de nodige middelen en kennis hebben om hun vee effectief te beschermen. Zonder deze ondersteuning zou de impact op de landbouwsector aanzienlijk kunnen zijn, met mogelijk grotere economische schade en verlies van vertrouwen bij dierhouders.

Het is daarom belangrijk dat de overheid blijft investeren in een combinatie van preventieve maatregelen en dat deze investeringen worden gezien als een noodzakelijke kost om een evenwicht te bereiken tussen natuurbehoud en agrarische belangen. Continue monitoring, evaluatie en aanpassing van de strategieën zijn nodig om de effectiviteit van deze maatregelen te maximaliseren en om ervoor te zorgen dat de middelen op de meest efficiënte manier worden ingezet.

Een breder kader: weer leren samenleven met natuur

De afgelopen decennia zijn enkele grote dieren die in Nederland vrijwel uitgestorven waren, weer teruggekeerd: bever, otter, zeearend, vos, wolf en in de (nabije) toekomst goudjakhals en wellicht lynx. Dit vraagt veel van het aanpassingsvermogen van mensen. Het is een maatschappelijke keuze om naar een samenleving in harmonie met de natuur te streven, maar dat vereist ook solidariteit en ondersteuning vanuit de maatschappij voor de mensen die door deze veranderingen problemen ondervinden. De wolf is 150 jaar weggeweest uit onze maatschappij en de kennis over hoe het dier effectief te weren is verdwenen. Dierhouders hebben er recht op ondersteund te worden, totdat deze kennis weer gemeengoed is geworden.

Het investeren in de Pilot Team Veebescherming is daarom niet alleen een financiële beslissing, maar ook een investering in de toekomst van een samenleving waarin mens en natuur weer in harmonie samenleven.

Subsidieregeling kuddebeschermingshonden

Naar aanleiding van aanvallen door wolven overdag op gescheperde kuddes op de Noord-Veluwe in 2021, is op advies van de Wolvencommissie Gelderland in 2022 een tweejarige pilot gestart met de inzet van kuddebeschermingshonden (KBH). De evaluatie van deze pilot⁵ is in maart door de Wolvencommissie vastgesteld. Vervolgens is in juli het subsidieadvies goedgekeurd, dat in dit document wordt voorgelegd aan de leden van Gedeputeerde Staten.

Uitkomsten en evaluatie van de pilot:

De pilot is uitgevoerd bij de Stichting Schaapskudde Gemeente Nunspeet en bij Landschapsbeheer 't Groene veld. Uit de resultaten blijkt dat KBH uitstekend in staat zijn een wolvenaanval af te weren. Het werken met KBH op de Veluwe vraagt echter veel aanpassingsvermogen van de herders en van het publiek en is daarom geen standaard oplossing voor alle situaties. De herders van de betreffende kuddes hebben aangegeven binnen het wolvengebied op de Veluwe niet meer zonder KBH te kunnen werken.

Nu de pilot eindigt en daarmee ook de financiering, is er behoefte aan perspectief. Dit is besproken tussen de herder, provincie, wolvencommissie en de gemeente Nunspeet, als belangrijke opdrachtgever voor de schaapsherders in dit gebied. Hieruit zijn drie belangrijke vraagstukken naar voren gekomen: financiering, communicatie en juridische aansprakelijkheid.

Het gaat te ver om voor het subsidieadvies in te gaan op de laatste twee, maar er kan wel worden gesteld dat de terreineigenaar (gemeente) een belangrijke rol heeft in de publiekscommunicatie, en bijvoorbeeld tijdelijk paden zou kunnen afsluiten om conflicten met passanten te voorkomen. Communicatie lijkt daardoor een directe relatie te kunnen hebben met juridische aansprakelijkheid. Bij voldoende voorlichting aan passanten zou een eventueel bijtincident onder de bestaande aansprakelijkheidsverzekering van de herder kunnen vallen. De juridische aansprakelijkheid ligt primair bij de eigenaar en secundair bij de opdrachtgever. Juridische aansprakelijkheid blijft een aandachtspunt, maar ligt buiten de subsidieregeling.

⁵ Evaluatie pilot Kuddebeschermingshonden 2022 - 2024 (gelderland.nl)

Uitwerking financiering

Randvoorwaarden voor gebruik KBH:

De randvoorwaarden zijn ontleend aan de pilot en opgedane ervaringen tijdens een bijeenkomst van schaapherders in Ermelo op 18 maart 2024 en diverse gesprekken met ervaringsdeskundigen. Werken met KBH vergt een investering in tijd, geld en aanpassing van de bedrijfsvoering:

1. KBH moeten worden aangeschaft, maar zijn veelal niet gemakkelijk beschikbaar binnen Nederland. Pups zijn goedkoper dan opgeleide volwassen honden. De prijzen variëren van € 500 (pup uit het buitenland) tot ongeveer € 3.500 per hond. In de evaluatie wordt gerekend met een gemiddelde prijs van € 3.000 per hond. Veelal is geen BTW van toepassing.
2. Een vast onderdeel van de start met KBH is de begeleiding door een erkende ervaringsdeskundige. Hulp bij keuze en aanschaf, evenals twee jaar lang één dag per maand begeleiding in het veld, kost € 350 per dag voor twee honden per kudde, wat neerkomt op € 8.400. Begeleiding na twee jaar valt onder reguliere onderhoudskosten.
3. Een KBH is niet direct inzetbaar; uit oogpunt van beheersbaarheid kan het wenselijk zijn te starten met één hond en in het tweede jaar een tweede hond toe te voegen. Pas na twee jaar wordt het beoogde resultaat bereikt. Het werken met één KBH is niet realistisch en ook niet wenselijk vanuit het oogpunt van dierenwelzijn. KBH zijn geen snelle oplossing bij een acuut probleem.
4. KBH zijn grote honden die onder ruige omstandigheden leven. De feitelijke inzetbaarheid, oftewel afschrijvingsduur, wordt gemiddeld genomen geraamd op zes jaar.
5. Er zijn grenzen aan wat een KBH kan overzien. Per kudde moet rekening worden gehouden met twee KBH. De aanname is dat deze twee KBH gemiddeld 500 schapen op 300 hectare kunnen begeleiden. We gaan hierbij uit van natuurbegrazing, dus gescheperde kuddes. In de reguliere schapenhouderij zouden KBH ook van toegevoegde waarde kunnen zijn, maar daarmee is in Gelderland (Nederland) nog geen ervaring opgedaan en de getallen zijn waarschijnlijk niet vergelijkbaar. Deze uitwerking beperkt zich dus tot gescheperde kuddes.
6. Het werken met KBH en het compacter hoeden met vaak kleinere kuddes vergt veel aandacht en vakmanschap. De bedrijfsvoering moet zo worden aangepast dat de honden ook buiten het seizoen gehecht blijven aan de kudde. De meerkosten in arbeid kunnen naar verwachting oplopen tot 15%, ofwel € 9.000 per jaar.
7. De kosten voor voer, dierenarts en overige materialen voor KBH variëren van minimaal € 2.000 tot bijna € 4.000 per twee KBH per jaar. Evaluaties tonen verschillende schattingen: KTBL (2018) schat € 1.042 per hond per jaar, de evaluatie van de pilot SSGN schat ca. € 1.500 per hond per jaar, en Baden-Württemberg schat € 1.920 per hond per jaar. We rekenen hier met € 3.500 per twee KBH per jaar.

Van randvoorwaarden naar meerkosten bedrijfsvoering

Aanschaf en opstart per kudde, uitgaande van twee KBH

Aanschaf	€ 6.000
Begeleiding	€ 8.400
Totaal	€ 14.400

Aanpassing bedrijfsvoering en vaste jaarlijkse extra kosten, uitgaande van twee KBH:

Direct

Onderhoud	€ 3.500
Afschrijving	€ 1.000

Indirect

Aanpassing bedrijfsvoering en verhoging arbeidskosten	€ 9.000 per jaar.
Totaal directe en indirecte jaarlijkse meerkosten	€ 13.500

Van meerkosten naar gevraagde bijdrage/subsidie provincie:

Uit het "Overzicht preventie buurlanden" in het advies van de wolvencommissie van oktober 2023⁶ blijkt dat de bijdrage aan aanschaf voor KBH in de buurlanden tussen 75% en 100% van de kosten bedraagt. Het voorstel is om in Gelderland 100% aan te houden voor alleen de professionele gescheperde kuddes.

Subsidie eenmalig voor aanschaf honden

Uitgangspunt is dat deze volledig worden vergoed binnen de subsidie, zoals ook de meerkosten voor rasters nu volledig worden gesubsidieerd. Er is geen sprake van herhaalde subsidieaanvragen als afschrijving wordt geregeld binnen een vergoeding voor jaarlijkse extra beheerkosten.

Jaarlijkse extra beheerkosten per kudde

In het advies van de Wolvencommissie van oktober 2023 is al geadviseerd om (tijdelijk) € 32 per hectare extra te vergoeden voor begrazing met gescheperde kuddes. Op een gemiddeld begrazingsoppervlak van 300 hectare per kudde is dat € 9.600. Volgens bovenstaande berekening zou dat € 13.500 moeten zijn, oftewel € 45 per hectare. Er wordt van uitgegaan dat het gehele bedrag via de grondeigenaar bij de herder terechtkomt. In Gelderland valt 3.769 hectare onder de toeslag voor gescheperde kuddes van het subsidiestelsel voor natuur en landschap (SNL). Dit komt neer op een gewenste jaarlijkse extra vergoeding van maximaal € 170.000.

Hoewel het huidige subsidiestelsel SNL deze vergoeding faciliteert voor terreinbeherende organisaties, kunnen gemeenten hier geen gebruik van maken. Omdat gemeenten ook gescheperde kuddes beheren, zou de provincie in gesprek moeten gaan met de betreffende gemeenten om te komen tot een samenwerkingsovereenkomst zodat ook deze beheerkosten kunnen worden vergoed. Het is daarbij verstandig om de subsidiabele hectares als grondslag te nemen en vast te houden aan de eenheidsprijs van € 45 per hectare.

6 Advies Wolvencommissie Gelderland, oktober 2023

Van subsidie naar totaal subsidiebedrag

Binnen de Veluwe zijn momenteel naar schatting in totaal 16 schaapsherders actief, van stichtingskudde tot commercieel. Daarbuiten ook enkele (Achterhoek en IJsselvallei drie). Daarvan zijn er, voor zover we weten, momenteel vijf al gestart met inzet van KBH, waarvan drie redelijkerwijs niet opnieuw in aanmerking komen voor een aanschafsubsidie. Sommigen herders hebben meerdere kuddes, maar niet iedereen zal meteen meedoen, daarom rekenen we met een kudde per herder:

- Subsidie aanschaf KBH totaal Gelderland: $16 \times € 14.400 = € 230.400$.
- Jaarlijkse extra beheerkosten begrazing binnen Gelderland: maximaal € 170.000.

Aandacht voor staatssteun verleningen

Wanneer de provincie dierhouders ondersteunt met maatregelen tegen schade door wolven, kan dit als staatssteun worden gezien. Voor de agrarische sector geldt een de-minimisregel van maximaal € 20.000 per 3 jaar aan staatssteun. Echter, de kosten voor maatregelen zoals veebeschermende rasters en KBH kunnen dit bedrag overstijgen, waardoor de provincie beperkt wordt door Europese staatssteunregels. De provincie moet daarom bij de EU pleiten om deze subsidieregeling buiten de huidige de-minimisregels te houden.

foto: 512e

Advies mobiele schaapskooi

De wolvencommissie Gelderland is door Provinciale Staten gevraagd om advies uit te brengen over de mogelijke inzet van mobiele schaapskooien⁷. Voor dit advies is informatie ingewonnen bij Provincie Fryslân en It Fryske Gea.

Meer over de mobiele schaapskooi It Fryske Gea

Directe aanleiding voor de aanschaf van de mobiele schaapskooi was een wolf die zeven schapen doodde van It Fryske Gea in juli 2020. Omdat schapen belangrijke beheerders zijn van heide heeft It Fryske Gea gezocht naar oplossingen. In mei 2021 nam It Fryske Gea de mobiele schaapskooi in gebruik. Met de mobiele schaapskooi kan de schaapskudde in de zomer ook 's nachts beschermd in het gebied blijven. De mobiele schaapskooi is in gebruik in de periode half/eind april – half/eind oktober. De herders waar It Fryske Gea mee samenwerkt, trekken in die perioden met de kudde van gebied tot gebied.

De mobiele kooi is een aluminium hekwerk van 20 x 10 meter met een dak van stretchdoek van maximaal 30 x 20 meter. Het kan zo'n 350 schapen huisvesten en werkt beschermend tegen weersinvloeden. Het is mogelijk om de zijanten dicht te zetten om de schaapskooi bij regen droog te houden. Een droge plek is beter voor de dieren in verband met wormbesmetting en bijvoorbeeld hoefproblemen.

De kooi wordt handmatig opgezet en afgebroken door beheermedewerkers van It Fryske Gea. Het afbreken en (ver)plaatsen kost 3 fte voor een dag, inclusief inzet van een shovel, en gebeurt vier tot vijf keer per graasseizoen.

Het betreft dubbele bescherming. De mobiele schaapskooi wordt opgezet binnen een extra veebeschermend vast raster van 170 cm hoog (BIJ12-norm is 120 cm).

Omdat de kudde zich niet altijd te voet kan verplaatsen, moest It Fryske Gea ook investeren in een aangepaste bedrijfsauto en een dubbeldeks schapentrailer. Alle aanschaf van materieel is mogelijk gemaakt door bijdrage van de Nationale PostcodeLoterij, fondsen en giften van particulieren. De mobiele schaapskooi en toebehoren/materieel zijn eigendom van de TBO.

Positieve aspecten

1. Effectiviteit: De mobiele schaapskooi in combinatie met een veebeschermend raster heeft tot op heden geleid tot geen enkele aanval van wolven op de schapen in Friesland.
2. Dierenwelzijn: De constructie biedt bescherming tegen weersinvloeden en kan bijdragen aan een beter welzijn van de dieren, door droog en veilig onderdak te bieden.
3. Beheersing van ziektes: De mogelijkheid om de stal droog te houden, helpt bij het verminderen van gezondheidsproblemen zoals wormbesmettingen en hoefproblemen.

Negatieve aspecten:

1. Arbeidsintensiteit: Het opzetten en verplaatsen van de mobiele schaapskooi vereist significante arbeidsinzet (3 fte voor een dag plus materieel, vier tot vijf keer per graasseizoen).

⁷ <https://www.telegraaf.nl/nieuws/860687880/friese-uitvinding-houdt-wolf-buiten-sinds-we-deze-hebben-geen-schapen-meer-gedood>

1. Zelfstandige herders hebben geen automatische toegang tot de middelen (mensen en materieel) van een TBO.
2. Kosten: De initiële investering voor de mobiele schaapskooi, bedrijfsauto en schapentrailer zijn hoog (ruwe schatting is meer dan € 30.000 enkel voor de tent), wat een zware financiële last is voor zelfstandige herders. Dit bedrag ligt ver boven de de-minimisgrens van € 20.000 per drie jaar. Nuancering is dat de hoge investeringskosten zich door de jaren heen beter gaan verhouden met de kosten van het arbeidsintensieve (en fysiek zware) werk van de veebeschermende flexinetten.
3. Vergunningsvereisten: Het langdurig opzetten van een mobiele schaapskooi vereist een vergunning, wat administratieve en juridische uitdagingen kan opleveren. Op eigen grond mag men een tent neerzetten zonder vergunning. Deze mag maximaal 30 dagen staan. Als de tent langer moet blijven staan, dient men een vergunning aan te vragen. Gemeentes zijn terughoudend in met het vergunnen van dit soort bouwwerken.
4. Potstalprincipe: Niet alle terreinbeherende organisaties (TBO's) ondersteunen een soortgelijk 'potstalprincipe'. In de mobiele schaapskooi wordt de mest opgepot. Door de omvang van het terrein of de specifieke omstandigheden kan er geen geschikte locatie zijn voor een potstaloplossing.

Aanbevelingen

1. Integrale benadering: De mobiele schaapskooi moet altijd worden ingezet in combinatie met een veebeschermend stroomraster. Het raster biedt de essentiële bescherming tegen wolven, en de mobiele schaapskooi versterkt deze en zorgt voor dierenwelzijn. Het plaatsen van een geschikt veebeschermend raster wat jaarrond kan worden ingezet, is het primaire advies van de wolvencommissie.
2. Subsidie en ondersteuning: De huidige subsidieregeling biedt een tegemoetkoming in de aanschaf van materialen voor een veebeschermend raster, niet voor de aanschaf van een mobiele schaapskooi. Er is nog geen verzoek ingediend vanuit een dierhouder om de mobiele schaapskooi in combinatie met een veebeschermend raster in te zetten in Gelderland. De provincie kan een oproep doen. Als er behoefte vanuit de praktijk is, kan de mobiele schaapskooi in combinatie met veebeschermend raster die voldoet aan de BIJ12-norm, financiële ondersteuning krijgen binnen de huidige regeling productieve investeringen GLB⁸. Dit kan zelfstandige herders en TBO's helpen bij de initiële investeringskosten. Subsidies en bijdragen van overheden of fondsen zijn essentieel.
3. Vergunningenbeleid: Werk samen met lokale overheden om de vergunningseisen te versoepelen of speciale vrijstellingen te creëren voor herders die mobiele schaapskooien willen gebruiken. Dit kan administratieve lasten verlichten en de implementatie vergemakkelijken.
4. Ondersteuning: Biedt praktische ondersteuning aan herders voor het efficiënte gebruik en de inzet van mobiele schaapskooien. De pilot Team Veebescherming kan in de nabije toekomst helpen om de arbeidsintensiteit te verminderen.
5. Evaluatie en aanpassing: Verzamel feedback van Gelderse herders en pas de strategie aan waar nodig om de bescherming tegen wolven en het welzijn van de dieren te optimaliseren.
6. Door de inzet van een mobiele schaapskooi mogelijk te maken, kan de provincie Gelderland de bescherming van schapen tegen wolvenaanvallen verbeteren en bijdragen aan een duurzame en diervriendelijke oplossing voor schaapherders.

8 [Subsidie voor verduurzamen agrarische bedrijven \(gelderland.nl\)](https://www.gelderland.nl/subsidie-voor-verduurzamen-agrarische-bedrijven)

Bijlagen

Bijlage 1: Begroting Pilot Team Veebescherming

Begroting 'Pilot Team Veebescherming 01.06.2025 t/m 30.05.2028'				
	jaar 1	jaar 2	jaar 3	2025-2028
I. Kosten projectmanagement				
Projectleiding (rapportage, jaarlijkse evaluaties ed)	€ 34.960	€ 34.960	€ 17.480	€ 87.400
Accountantscontrole	€ 2.500	€ -	€ 10.000	€ 12.500
Specifiek advies (externe inkoop)	€ 8.500	€ 8.500	€ 8.500	€ 25.500
	€ 45.960	€ 43.460	€ 35.980	€ 125.400
II. Kosten preventieconsulenten				
<i>Coördinatie preventieconsulenten</i>				
Aantal FTE	0,5	0,4	0,4	
Aantal Uren (0,8)	703	537	537	
Uurtarief	€ 95	€ 95	€ 95	
Totaal coördinatie preventieconsulenten	€ 66.785	€ 51.053	€ 51.053	€ 168.891
<i>Preventieconsulenten</i>				
Aantal FTE	2,2	2,2	2,0	
Aantal Uren (1,0)	3.175	3.175	2.844	
Uurtarief	€ 95	€ 95	€ 95	
	€ 301.644	€ 301.644	€ 270.180	€ 873.468
<i>Coördinator vrijwilligers</i>				
Aantal FTE	0,5	0,3	0,3	
Aantal Uren (0,8)	703	372	372	
Uurtarief	€ 95	€ 95	€ 95	
	€ 66.785	€ 35.321	€ 35.321	€ 137.427
Totaal arbeidskosten	€ 481.174	€ 431.478	€ 392.534	€ 1.305.186
<i>Overige kosten: kilometervergoeding dienstkilometers</i>				
Aantal FTE preventieconsulenten	2,2	2,2	2,0	
Aantal km per week	400	400	400	
Aantal weken	46	46	46	
Vergoeding per km	€ 0,36	€ 0,36	€ 0,36	
	€ 14.573	€ 14.573	€ 13.248	€ 42.394
Totaal kosten preventieconsulenten / projectleiding	€ 495.747	€ 446.051	€ 405.782	€ 1.347.580

Begroting 'Pilot Team Veebescherming 01.06.2025 t/m 30.05.2028'				
	jaar 1	jaar 2	jaar 3	2025-2028
III. Kosten vrijwilligers				
Aantal vrijwilligers	30	50	40	
Aantal plaatsingen per week	3,0	4,0	3,0	
Aantal vrijwilligers per plaatsing	5	5	5	
Vrijwilligersreiskostenvergoedingen per plaatsing	€ 121	€ 121	€ 121	
Aantal weken	46	46	46	
Totaal reiskosten	€ 16.698	€ 22.264	€ 16.698	€ 55.660
Kosten kleding	€ 4.840	€ 5.058	€ 5.285	€ 15.183
Kosten vrijwilligersdag	€ 3.630	€ 6.322	€ 5.058	€ 15.010
Kosten training (3x/jaar)	€ 4.840	€ 5.058	€ 5.285	€ 15.183
Kosten comm materialen	€ 18.150	€ 6.322	€ 6.607	€ 31.079
Kosten verzekering	€ 605	€ 632	€ 661	€ 1.898
Totaal kosten vrijwilligers	€ 48.763	€ 45.656	€ 39.594	€ 134.013
IV. Kosten communicatie				
Communicatiewerkzaamheden	€ 26.220	€ 26.220	€ 26.220	€ 78.660
Out of pocket vormgeving en opmaak	€ 12.100	€ 7.587	€ 5.058	€ 24.745
Out of pocket tekst en redactie	€ 7.260	€ 5.058	€ 2.529	€ 14.847
Websitebouw en -onderhoud	€ 6.050	€ 1.264	€ 1.264	€ 8.579
Informatie-avonden (zaalhuur, catering, 3x/jr)	€ 3.630	€ 3.793	€ 3.964	€ 11.387
Totaal kosten communicatie	€ 55.260	€ 43.922	€ 39.035	€ 138.218
V. Kosten pilot agrarische dienstverlening autowinder				
	PM	PM	PM	PM
VI. Kosten materiaal				
Noodsets 15 sets/jaar 1 - 4 sets/jaar 2 - 4 sets/jaar 3	€ 18.967	€ 5.285	€ 5.523	€ 29.775
Gereedschap	€ 18.150	€ 6.322	€ 3.793	€ 28.266
Autolease, aanhanger	€ 48.400	€ 25.289	€ 26.427	€ 100.116
Brandstof auto 1 op 8, 20.000 km/jaar, € 2/liter	€ 5.000	€ 5.000	€ 5.000	€ 15.000
Totaal kosten materiaal	€ 90.517	€ 41.897	€ 40.744	€ 173.157
Totaal directe kosten	€ 690.287	€ 577.526	€ 525.155	€ 1.792.967
VII. Onvoorzien (10%)	€ 69.029	€ 57.753	€ 52.515	€ 179.297
Totaal kosten	€ 759.315	€ 635.279	€ 577.670	€ 1.972.264

Begroting 'Pilot Team Veebescherming 01.06.2025 t/m 30.05.2028'

	jaar 1	jaar 2	jaar 3	2025-2028
--	--------	--------	--------	-----------

Overzicht kosten per post

I. Kosten projectmanagement	€ 45.960	€ 43.460	€ 35.980	€ 125.400
II. Kosten preventieconsulenten	€ 495.747	€ 446.051	€ 405.782	€ 1.347.580
III. Kosten vrijwilligers	€ 48.763	€ 45.656	€ 39.594	€ 134.013
IV. Kosten communicatie	€ 55.260	€ 43.922	€ 39.035	€ 138.218
V. Kosten pilot agrarische dienstverlening autowinder	PM	PM	PM	PM
VI. Kosten materiaal	€ 90.517	€ 41.897	€ 40.744	€ 173.157
VII. Onvoorzien (10%)	€ 69.029	€ 57.753	€ 52.515	€ 179.297
Totaal kosten	€ 759.315	€ 635.279	€ 577.670	€ 1.972.264

Dekking

Provincie Gelderland	50%	€ 379.658	€ 317.639	€ 288.835	€ 986.132
LVVN	50%	€ 379.658	€ 317.639	€ 288.835	€ 986.132
TBO's	0%	€ -	€ -	€ -	€ -
Natuurorganisaties	0%	€ -	€ -	€ -	€ -
Belangenbehartigers/koepels	100	€ -	€ -	€ -	€ -
Totaal dekking	100%	€ 759.315	€ 635.279	€ 577.670	€ 1.972.264

Saldo dekking vs kosten

	€ -	€ -	€ -	€ -
--	-----	-----	-----	-----

Ketenbesparingen

Scenario +30%	€ 232.276	€ 218.410	€ 232.294	€ 682.980
Scenario +50%	€ 238.910	€ 232.256	€ 258.127	€ 729.293
Scenario +75%	€ 247.203	€ 251.521	€ 299.327	€ 798.051

Saldo ketenbesparingen vs kosten

Scenario +30%	€ -527.039	€ -416.869	€ -345.376	€ -1.289.284
Scenario +50%	€ -520.405	€ -403.023	€ -319.543	€ -1.242.971
Scenario +75%	€ -512.113	€ -383.757	€ -278.343	€ -1.174.213

Aannames/uitgangspunten

- * Alle kosten zijn inclusief BTW en niet aftrekbaar
- * Inflatiecomponent is 4,5% per jaar (2026 en 2027)
- * Aantal "werkbare" weken per jaar is 46
- * 1 FTE = 36 uur per week
- * BIJ12 kostenindicatie 750 euro per schadegeval
- * Begrotingstarief SLG bij provinciale subsidies, afgerekend wordt op basis van jaarlijkse gemiddelde kostprijsuurtarieven, waarbij de berekening en de tarieven onderdeel uitmaken van de jaarrekeningen van SLG
- * De begroting is overgenomen uit Excel, waarbij de formules niet zichtbaar zijn in deze weergave. Voor nadere toelichting op de cijfers en verantwoording van de bedragen kan men terecht bij de Wolvencommissie Gelderland

Bijlage 2: Kosten subsidieregeling kuddebeschermingshonden

I. Eenmalige kosten aanschaf en begeleiding		per kudde	voor 16 kuddes
Aanschaf 2 KBH		€ 6.000	
Begeleiding 2 KBH		€ 8.400	
Totaal		€ 14.400	€ 230.400

II. Jaarlijkse kosten onderhoud per schaapskudde		per kudde	voor 16 kuddes
Directe kosten / onderhoud 2 KBH		€ 3.500	
Directe kosten / afschrijving 2 KBH		€ 1.000	
Indirecte kosten / aanpassen bedrijfsvoering, verhoging arbeidskosten		€ 9.000	
Totaal		€ 13.500	€ 216.000

Dekking via subsidie			voor 16 kuddes
Eenmalige kosten aanschaf en begeleiding per schaapskudde	100%		€ 230.400
Jaarlijkse kosten via (tijdelijke) extra begraasvergoeding per hectare	€ 45 3769 hectare (SNL)		€ 169.605

Bijlage 3: Functieprofiel preventie adviseur Wolf Fencing Team België

Taken preventie adviseur

Overleg, mails en administratie

- elke woensdag overleg via zoom
- controleren van mails en beantwoorden
- overuren bijhouden en einde maand doorgeven
- verlof en overuren ingeven op sd worx
- boekhouding en facturen bezorgen aan np

Adviesbezoeken

- afspraken maken met veehouder
- afspraken in agenda aanvullen
- afspraken in excel opnemen
- mail sturen naar veehouder (blanco aanvraag + extra informatie)
- aankooplijst ter plaatse opmaken en hiervan foto's maken voor dossier
- de status van dossier aanpassen in excel (afgerond, wachten op dierhouder, andere)
- dossier vervolledigen en op drive plaatsen
- voorraad ab bladen voorzien (ev bij printen)

Plaatsingen en beheer materiaal

- plaatsingen inplannen en doorgeven aan **5.1.2e** (zij plaatst oproep)
- inschatten hoeveel vrijwilligers
- stock onderdelen en materialen beheren (indien nodig bij bestellen)
- benzine en olie hoeveelheid controleren en eventueel bijvullen
- controleren of de batterijen schroefmachientjes opgeladen zijn
- batterijen walkie talkie controleren en eventueel opladen
- kleding vrijwilligers beheren (voor een plaatsing kijken wie kleding nodig heeft en deze voorzien)
- vervoersonkosten voor vrijwilligers per kwartaal doorgeven aan **5.1.2e**
- de veehouder enkele dagen op voorhand verwittigen met hoeveel we komen plaatsen

Rescue set beheer en organisatie

- stock beheren en indien nodig aanvullen via ANB (2 volledige sets)
- uitleen documenten voorzien (ev bij printen)
- hoofdlampen controleren en indien nodig opladen of bat. vervangen.
- oproep voor rescue set beantwoorden en oproep plaatsen via whatsapp
- team samenstellen
- uitleenformulier invullen en laten tekenen door dierhouder
- gegevens overbrengen naar excel rescue set
- terug ophalen van rescue set (eventueel door vrijwilligers laten uitvoeren)
- controle op schade en eventueel laten herstellen door ANB

Bijlage 4: Wervingstekst vrijwilligers

Vrijwilligersvacature (Limburg)

<i>Titel</i>	Enthousiaste vrijwilligers die graag de handen uit de mouwen steken.
<i>Organisatie</i>	Wolf Fencing Team Belgium
<i>Locatie</i>	Noord-Limburg (de Kempen)
<i>Beschrijving</i>	Als vrijwilliger van het 'Wolf Fencing Team Belgium' ga je met een team aan de slag om omheiningen van dierhouders (professioneel/particulier) veebeschermend te maken. Op die manier zorg je ervoor dat de wolf geen kans krijgt om schapen, geiten en ander vee aan te vallen. Zo werk je samen aan een duurzame samenleving tussen mens en wolf.
<i>Gewenst profiel</i>	Steek je graag de handen uit de mouwen? Ben je graag aan het werk in de buitenlucht en schrikt het weer je niet af? Kan je je inleven in de wereld van zowel natuurliefhebbers als dierhouders? Dan ben je bij ons aan het juiste adres! Voorkennis over het plaatsen en onderhouden van omheiningen is niet nodig.
<i>Ons aanbod</i>	Je komt terecht in een toffe groep van vrijwilligers en wordt ondersteund door professionele adviseurs bij het uitvoeren van de verschillende taken. Daarnaast worden er meerdere opleidingen en vrijwilligersactiviteiten per jaar georganiseerd.
<i>Contact</i>	Ben je geïnteresseerd of heb je bijkomende vragen? Aarzel niet om contact met ons op te nemen: https://www.wolffencing.be/voorvrijwilligers
<i>Meer informatie</i>	Neem een kijkje op onze website om meer over ons en onze werking te weten te komen: https://www.wolffencing.be/

Bijlage 5: Uitvoering Team Veebescherming

Coördinatietaken Team

- Linking pin tussen stakeholders
- Coördineren van binnenkomst en afhandeling adviesvragen
- Aansturen en coördinatie preventieconsulenten
- Werven en trainen vrijwilligers i.s.m. preventieconsulenten, planning klussen
- Ontwikkelen en updaten communicatiematerialen voor vrijwilligers
- Initiëren media-uitingen over rol en mogelijkheden Team Veebescherming naar dierhouders
- Beschikbaar stellen van noodsets via vrijwilligers
- Coördinatie benodigde materialen (noodsets, bouwmaterialen, ...)

Routing adviesklus

- Een mogelijke adviesklus komt online – via een formulier op een webpagina - binnen en wordt door de coördinator Team Veebescherming verwerkt in het klantvolgsysteem. De preventieconsulenten verdelen zelf nieuwe aanvragen onderling, want hebben toegang tot het systeem
- De preventieconsulent gaat op locatie, soms al vergezeld door een vrijwilliger
- Advies wordt uitgebracht. De aanvrager maakt de keuze of hij zelf tot plaatsing overgaat of dat hij ondersteuning bij plaatsing vraagt van de consulent en vrijwilligers. De preventieconsulent stuurt aan op zelfwerkzaamheid door de dierhouder, zijn belang daarbij kan zijn dat het werk dan soms sneller gedaan is (mocht het Team een wachtlijst kennen).
- Als de aanvrager kiest voor plaatsing door de preventieconsulent, bestelt hij zelf materialen o.b.v. een aangeleverde lijst door het Team.
- Zodra materialen binnen zijn, komt een preventieconsulent met een aantal vrijwilligers de beschermende maatregelen plaatsen.
- Als er sprake is van zelfwerkzaamheid, volgt altijd bij plaatsing van een vast raster een controlebezoek van een preventieconsulent. In de praktijk blijkt zelfstandige plaatsing door gebrek aan ervaring niet altijd deugdelijk te gebeuren.
- Wanneer wenselijk, ondersteunt de consulent met de subsidieaanvraag.
- Klus wordt administratief afgerond binnen het klantvolgsysteem.

Overlegstructuur Team Veebescherming

Wekelijks

Overleg coördinator Team Veebescherming, preventieconsulenten en coördinator vrijwilligers.

Verantwoordelijkheid en verzekering consulenten en vrijwilligers

De preventieconsulenten gaan aan de slag voor Team Veebescherming vanuit SLG. SLG verzekert de vrijwilligers. Voor wat betreft de uit te voeren plaatsingen, is het Team niet aansprakelijk voor plaatsingen waar een wolf onverhoopt doorheen breekt.

Bijlage 6: Wolvencommissie Gelderland

<i>Onafhankelijk voorzitter</i>	5.1.2e
<i>Vertegenwoordiger van Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO) namens de vakgroep Schapenhouderij</i>	5.1.2e
<i>Vertegenwoordiger van Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO) namens de vakgroep Melkveehouderij</i>	5.1.2e
<i>Vertegenwoordiger van Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders (KSG)</i>	Herman uit de Bosch
<i>Vertegenwoordiger namens de Vereniging Gescheperde Schaapskudden Nederland (VGSN)</i>	5.1.2e
<i>Vertegenwoordiger namens de Sectorraad Paarden</i>	5.1.2e
<i>Vertegenwoordiger namens Gelders Particulier Grondbezit</i>	5.1.2e
<i>Vertegenwoordiger namens terreinbeherende organisaties</i>	5.1.2e
<i>Vertegenwoordiger namens de Faunabeheereenheid Gelderland (FBE)</i>	5.1.2e
<i>Vertegenwoordiger namens de gemeenten (VNG)</i>	5.1.2e
De commissie wordt ondersteund door:	
<i>Secretaris</i>	5.1.2e
<i>Projectmedewerker</i>	5.1.2e

